

z *Chazili de Mvosiza*, ki leta 1072 nastopa kot *miles* patriarha Sigeharda in z ustanoviteljem proštije v Dobrli vasi (Eberndorf) na Koroškem in je verjetno pripadal rodu Ariboncev) prepusti svojo posest oglejskemu patriarhu leta 1084 ali 1085 (takrat je vladal Friderik). Sele 1119 (glej posvetitvene notice v delu, ki ga predstavljamo, str. 71—74) je bil samostan posvečen. Kdaj se je začela gradnja in kdaj je bil ustanovljen, ni znano. Raziskava samostanskih liturgičnih knjig je pokazala, da so menihi izvirali iz južnonemškega prostora in so pripadali krogu reformistov iz Hirsaua, zagotovo pa niso izvirali iz St. Gallna, kot se je nekdaj sklepalo na podlagi izvora patriarha Ulrika (1086—1121), brata koroškega vojvode Liutolda Eppensteinskega in do 1086 opata v St. Gallnu, ter patrocinija sv. Gala samostanske cerkve v Možacu. Samostan, ki je imel posest tudi na današnjem slovenskem ozemlju (glej M. Kos, Urbarji Slovenskega primorja II, Srednjeveški urbarji za Slovenijo III, Ljubljana 1954, 25) je 1400 postal komenda, ki je bila 1776 razpuščena in samostanska cerkev je postala farna; od 1869 je Možac »opatijska fara« (Pieve Abbaziale).

Reinhard Härtel je v svojem delu, katerega polovica obsega je posvečena vprašanjem iz diplomatike, egdotike, sfragistike in samostanske zgodovine (Možac in izročilo njegovih starejših listin, ustanovna listina patriarha Ulrika, oporoka grofa Kacelina, prvotna posest mozaškega samostana, listine s pečatom, notarske listine in vprašanje skriptorija), objavil šest posvetitvenih notic, eno tradicijsko notico in sedemindeset listin. V celoti so objavljene le *inedita* in posestni sezname v petih listinah (št. 2, 8, 14, 28, 57), ostale listine pa v obliki regestov. O tem, najpomembnejšem delu knjige, se da pravzaprav zelo malo povedati. Njegovo vrednost bo lahko spoznal in ocenil vsakdo, ki se bo konkretno ukvarjal z zgodovino tega prostora in časa. K temu mu bo zelo pomagal natančen osebni in krajevni register na koncu knjige in obsežen seznam tiskanih virov in literature na začetku, ki se ga splača pogledati tudi tistim, ki jih tako ali drugače zanima srednjeveška zgodovina oglejskega patriarhata in Furlanije. Vsi pa že z nestrpnostjo pričakujemo začetek izhajanja diplomatarija oglejskega patriarhata, ki bo neprecenljive vrednosti tudi za raziskovanje slovenske srednjeveške zgodovine.

Peter Štih

**Oskar Sakrausky, Primus Trubar: Deutsche Vorreden zum slowenischer und kroatischen Reformationswerk.** (Studien und Texte zur Kirchengeschichte, Fünfte Reihe, Band 1) Wien 1989, 639 strani.

»Z veseljem in hvaležnostjo končno izdajam Nemške predgovore k slovenskim in hrvaškim reformacijskim delom,« je zapisal izdajatelj teh spisov Oskar Sakrausky, zaslužni raziskovalec slovenske reformacije, v zahvalni besedi na začetku knjige. Mi pa lahko rečemo, da prav tako s hvaležnostjo in z veseljem sprejemamo to izdajo nemških predgovorov slovenskih protestantskih piscev, ki pomeni pomemben prispevek in vzpodbudo k nadaljnjemu proučevanju slovenske reformacije in slovenske zgodovine 16. stoletja. Nemški predgovori predstavljajo pomemben opus Primoža Trubarja, v katerem velikokrat predstavlja Slovence in razmere v slovenskih deželah širšemu evropskemu prostoru. V predgovorih je Trubar risal razmere v domovini, predvsem je kazal na potrebo, da jih spremeni v pravo vero, ki bo ljudem omogočila dosego glavnega cilja, zveličanja po smrti. Z opisovanjem konkretnih razmer je Trubar seznanjal Evropo tudi s turško nevarnostjo. Kot vemo, se Trubar ni omejil le na Slovence, ampak je pomagal pri tiskih tudi Hrvatom, saj je upal, da bo z novo vero turška nadloga prenehala tudi pri njih.

Oskar Sakrausky je knjigo in posamezne predgovore opremil s študijami, v katerih citira domala vso dosedanje zgodovinsko literaturo, povezano z raziskovanjem slovenske reformacije in slovenske reformacijske književnosti. Knjigo sta izdala Institut für protestantische Kirchengeschichte na Dunaju in Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani.

Objavljenih je 24 Trubarjevih nemških predgovorov ter šestnajst predgovorov Trubarjevih sodelavcev: pet Jurija Dalmatina, trije Trubarjevega sina Felicijana Trubarja, dva ljubljanskega tiskarja Janeza Mandelca in po eden Janeza Tulščaka, teologa v Tübingenu Jakoba Andrea, Matije Trošta, Antona Dalmate, Štefana Konzula in Jurija Juričiča. V izvlečkih in citatih raznih avtorjev smo Trubarjeve predgovore poznali v prevodih Mirka Rupla (Slovenski protestantski pisci), zdaj pa imamo prvič pred sabo nemške predgovore v originalu in celoti. Na prvem mestu in kot uvod je objavljen predgovor Jakoba Andrea k njegovemu natisnjenemu nagrobnemu govoru Primožu Trubarju, ki ga je posvetil kranjskim odbornikom. Ta nagrobni govor prinaša tudi prvi Trubarjev življenjepis, ki je prav tako v knjigi objavljen in dopolnjen z dodatki iz prevoda nagovora Jakoba Andrea. »Ena lepa inu pridna prediga per pogrebi tiga preidniga inu vissoku vuzheniga Gospud Primosha Truberia rain-

ciga, ...» Matije Trošta leta 1588. Jakob Andreae je bil kancler tübinske univerze, prošt evangelijske cerkve v Württembergu in zvest osební Trubarjev prijatelj. Sledijo kronološko Trubarjevi predgovori in predgovori ostalih protestantskih piscev. V predgovoru prve slovenske knjige je Trubar dajal le napotila, kako se slovensko bere.

V predgovoru k »Ta prvi deil tiga noviga testamenta« leta 1557 je Trubar predstavil jezikovni prostor, kateremu je prevod namenjen. Našteva Kranjsko, Spodnjo Štajersko, Koroško, Kras, Istro in Slovensko marko. Nemškemu prostoru je povedal, da slovensko in hrvaško ljudstvo hudo trpita zaradi turške nevarnosti in zaradi pomanjkanja duhovne tolažbe. Ubogi Slovenci in Hrvati ne vedo veliko o pravi veri in so o njej tudi slabo poučeni, ker knjig o teh rečeh, ki so le v tujih jezikih, ne morejo brati, obenem pa je tudi veliko pomanjkanje pravih pridigarjev. Trubar piše tudi o razširjenosti hrvaškega jezika, ki zajema Hrvaško, Dalmacijo. »hrvaško pa govorijo tudi mnogi Turki« in kakor je slišati, govorijo in pišejo v tem jeziku celo v Carigradu. Povedal je tudi, da Kranjci in Slovenci hrvaščino za silo razumejo, veliko slabše pa češčino in poljščino. Tudi Hrvatje nimajo Svetega pisma in katekizma v svojem jeziku. V tem pregovoru je Trubar pojasnil namen nemškega predgovora: da bodo oblasti, superintendenti in tiskarji, ki ne razumejo slovenskega jezika, videli, da ne tiska nič nepotrebne ali celo krivoverskega in prevratniškega, temveč le to, kar služi spoznanju in slavi Boga in razširjanju prave krščanske vere.

Predgovor k Drugemu delu novega testamenta leta 1560 je Trubar posvetil kralju Maksimilijanu, kasnejšemu cesarju Maksimilijanu II. Predgovor k registru dotlej natisnjenih slovenskih in hrvaških knjig leta 1561 je posvetil Hansu Ungnadu, glavnemu mecenu slovanske tiskarne v Urachu. Objavljeno je tudi pismo Hansa Ungnada nemškemu knezom, v katerem opisuje verske razmere med južnimi Slovani, predstavlja načrt dela tiskarne in prosi nemške kneze za finančno podporo tiskarni. Predgovor knjige »Articuli oli deilli, te prave stare vere kerszhanske« leta 1562 je Trubar posvetil württemberškemu vojvodi Krištofu. Krištof je za slovensko reformacijo pomembna osebnost, saj je nudil zatočišče Trubarju, sprejel Ungnada in Vergerija ter dopustil ustanovitev slovanske tiskarne v Urachu. Trubar je v tem predgovoru opisal verske razmere na Kranjskem ter odnose med katoliško in protestantsko cerkvijo. Prevod augsburške veroizpovedi naj bi pomagal premagati nevednost ubogega slovenskega in hrvaškega ljudstva v verskih stvareh. Predgovor h glagolskemu in cirilskemu katekizmu leta 1561 je Trubar ponovno posvetil kralju Maksimilijanu, kakor tudi predgovor k hrvaškemu Novemu Testamentu leta 1562/63. Ta predgovor je poleg predgovora k »Ta celi Novi Testament« leta 1582, ki je bil posvečen vojvodi Ludviku württemberškemu, najdaljši Trubarjevih nemških predgovorov. Oba predgovora sta poskušala slovensko in hrvaško ljudstvo približati Evropi. Predgovor k cirilski Postili leta 1563 je posvečen Albrehtu Brandenburškemu.

V predgovoru k »Ta Celi Novi Testament« leta 1582 je Trubar izrazil zadovoljstvo, da so tudi v njegovi domovini, kljub ogroženosti s strani Turkov in papeža, v slovenskem jeziku natisnjeni katekizmi in pesmarice in da je drugič natisnjen tudi »Ta celi Novi Testament« in druga dela. Predstavil je pomen slovenskih del in poudaril, da so vse pravoverne. Poudaril je tudi, da vlada v evangelijski cerkvi v njegovi domovini enotnost in da ni sporov med različnimi sektami. Prav tako pa je tudi izrekel priznanje in zahvalo württemberškemu knezom, ki so podpirali in pospeševali slovenske, cirilske in hrvaške tiske ter prevajanja v te jezike.

Trubarjevi nemški predgovori in pisma v nemškem jeziku predstavljajo velik del njegovega ustvarjalnega opusa. V pričujočem delu objavljeni Trubarjevi predgovori skupaj z nemškimi predgovori ostalih slovenskih protestantskih piscev in uvodnimi študijami Oskarja Sakrauskega že sami po sebi predstavljajo določeno zaokroženo predstavitev slovenske reformacije in njeno povezanost z nemškim prostorom, obenem pa so nenadomestljiv pripomoček za nadaljnji poglobljeni študij zgodovine slovenske reformacije kot dela evropske reformacije.

Vinko Rajšp

**Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack, ediert nach CVP 7890.** Herausgegeben von Friedrich Edelmayer et al. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophische-Historische Klasse, Historische Kommission, 1990. 245 strani. (Fontes Rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen. Erste Abteilung. Scriptores ; 13)

Slavnostni obredi, v našem primeru kraljevski, so bila zapletena dejanja. V njih je vključena vrsta umetniških in verskih prvin ter simbolike, zlasti tiste, ki naj bi zagotavljala trajnost določenih družbenih odnosov in institucij. Na simbolni ravni lahko razlikujemo njihovo dvojnost: samo ceremonijo-kronanje, ki je stvar konvencije dolo-